

Albert Guziak

Uniwersytet Warszawski

Zarys struktury sądownictwa powszechnego w Polsce i w Niemczech wraz z terminologią dla tłumaczy

Streszczenie

Niniejszy artykuł przedstawia zarys struktury sądów powszechnych w Polsce oraz w Niemczech. Wiedza na temat funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz znajomość pojęć z tego zakresu odgrywa niebagatelną rolę, szczególnie w tłumaczeniu uwierzytelnionym; wiedza ta jest ważna dla aktywnych tłumaczy oraz adeptów przekładu prawnego, która pozwoli uniknąć nieporozumień w zakresie stosowania właściwych ekwiwalentów. Polskie prawodawstwo (również w dziedzinie sądownictwa oraz procedury sądowej) oparte jest w dużej mierze na wzorcach niemieckich, jednakże z racji odrębności ustrojowej w zakresie terytorialnym między Rzeczpospolitą Polską a Republiką Federalną Niemiec istnieje duże prawdopodobieństwo niezastosowania odpowiednich pojęć. Różnice te omówione zostały we wprowadzeniu do niniejszego artykułu, dwie kolejne części skupiają się na przedstawieniu struktury sądownictwa powszechnego w obu krajach, w części trzeciej znajduje się zestawienie problematycznych pojęć oraz terminologii wraz z ich tłumaczeniem na dany język, natomiast ostatnia część artykułu podsumowuje zarysowaną problematykę.

Słowa kluczowe: Federacja, język prawa, Niemcy, państwo unitarne, Polska, praktyka tłumaczeniowa, sądownictwo powszechne

1. Wprowadzenie

Omawiając strukturę sądownictwa powszechnego jako jednego z filarów całego wymiaru sprawiedliwości zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, należy wyjść od istotnej różnicy ustrojowej państwa ze względu na zakres terytorialny władzy, jaka charakteryzuje omawiane kraje. Republika Federalna Niemiec jest krajem federalnym składającym się z mniejszych podmiotów – landów, w których (w największym uproszczeniu) obowiązuje inne prawo. Ta jedna z naczel-

nych zasad ustrojowych zapisana jest wprost w niemieckiej ustawie zasadniczej (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), w której art. 20 § 1 czytamy: *Die Bundesrepublik Deutschland ist ein demokratischer und sozialer Bundesstaat*¹ - (pol. Republika Federalna Niemiec jest demokratycznym oraz socjalnym państwem federalnym). W praktyce część kompetencji należy do organów podmiotów składowych, natomiast część przekazana jest związkowi (Bund). Z sytuacji tej wynika zróżnicowanie systemu prawnego oraz ogólnej organizacji w obrębie federacji; w rzeczywistości jednak wiele obszarów prawa wykazuje jednolitość lub znaczące podobieństwa. Federalna struktura ustrojowa Niemiec ma jednakże swoje przełożenie na to, jak skonstruowany jest ogół wymiaru sprawiedliwości, implikuje ponadto złożoność pojęciową w przypadku przekładania ich na język polski, co tłumacze muszą uwzględnić w swej praktyce. Polska jest bowiem przykładem państwa jednolitego, inaczej unitarnego, gdzie wszystkie jednostki terytorialne wchodzące w jego skład są dokładnie tak samo zorganizowane i podporządkowane tym samym instytucjom i jednemu prawodawstwu. Zasada ta wynika również wprost z polskiej Konstytucji z 1997 r., art. 3 mówi: *Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym*². Zarówno Polska, jak i Niemcy są jednakże demokratycznymi państwami prawa, przynajmniej w perspektywie konstytucyjnej z takimi przymiotami jak: trójpodział władzy (na ustawodawczą, wykonawczą oraz sądowniczą) oraz niezależnością wymiaru sprawiedliwości. I właśnie te atrybuty państwa prawa stanowią punkt wyjścia dla dalszego opisu sądownictwa powszechnego w obu krajach.

Władza sądownicza, zarówno w Polsce jak i w Niemczech, składa się z wyspecjalizowanych organów powołanych do wymierzania sprawiedliwości oraz orzekania w sprawach należących do różnych dziedzin życia społecznego (rozstrzygania konfliktów i sporów prawnych). Rozstrzyganie spraw spornych należy do sądów i trybunałów, wydających swe orzeczenia w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej czy jak w Niemczech (i tutaj natrafiamy na pierwszą istotną różnicę wynikającą z wcześniejszych wywodów) *im Namen des Volkes* jako w „imieniu narodu” – cały nagłówek w rubrum, oparty na niemieckim prawie cywilnym procesowym (*Zivilprozessordnung*) brzmi: *im Namen des Volkes ergeht folgendes Urteil*³, gdzie dla zachowania jednej, wspólnej państwowości,

¹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf>, (dostęp: 10.09.2019).

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. poz. 483 ze sprost. i zm.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>, (dostęp: 10.09.2019).

³ Zivilprozessordnung, Form der Urteilsverkündung, <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/311.html>, (dostęp: 10.09.2019).

i dając prymat prawu federalnemu (od wyroków sądów krajowych – danych landów – przysługuje stronom odwołanie do sądów federalnych, dokładniej na ten temat w dalszej części artykułu) zdecydowano się stosować takie sformułowanie. Wymiar sprawiedliwości, co tyczy się jednocześnie obu krajów, tworzą niezależne sądy. Niezawisłość sądownictwa traktowana jest jako jedna z naczelných zasad konstytucyjnych państwa i została sprecyzowana w normach rangi ustawowej.

2. Sądownictwo powszechne w Polsce

Ustawa zasadnicza reguluje pozycję sądów powszechnych jako tych organów władzy sądowniczej, którym przede wszystkim powierzono sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. W art. 177 Konstytucji RP ustawodawca stanowi, że *sądy powszechne sprawują wymiar sprawiedliwości we wszystkich sprawach, z wyjątkiem spraw ustawowo zastrzeżonych dla właściwości innych sądów*⁴. Dodatkowo prawodawca zapisał również, że sądy powszechne wykonują zadania z zakresu ochrony prawnej, powierzone w drodze ustaw. Szczegółowe uregulowanie pozycji ustrojowej, organizacji i funkcjonowania sądów powszechnych znalazło swój wyraz w ustawie z 27.07.2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. 2001 Nr 98, poz. 1070 ze zm.), w świetle której, oraz zgodnie z Konstytucją, sądami powszechnymi w Polsce są: sądy rejonowe, sądy okręgowe i sądy apelacyjne oraz (w części kompetencji) Sąd Najwyższy jako naczelný organ sądowniczy w Polsce. Sądy wydają wyroki w imieniu Rzeczypospolitej Polskiej. Sądy powszechne podlegają zwierzchniemu nadzorowi – w zakresie orzekania nadzór taki sprawuje Sąd Najwyższy, a nad działalnością administracyjną sądów czuwa Minister Sprawiedliwości. On także – w drodze rozporządzenia oraz po zasięgnięciu opinii Krajowej Rady Sądownictwa – tworzy i znosi oraz ustala siedziby oraz obszar właściwości sądów powszechnych. W tym samym trybie Minister Sprawiedliwości może także tworzyć i znosić poza siedzibami sądów rejonowych – wydziały zamiejscowe, sądy grodzkie oraz w sądach okręgowych – ośrodki zamiejscowe i wydziały zamiejscowe.

Ustawa – Prawo o ustroju sądów powszechnych stanowi, że sąd rejonowy tworzony jest dla jednej lub większej liczby gmin, zaś w uzasadnionych przypadkach może być utworzony więcej niż jeden sąd rejonowy w obrębie tej samej gminy. Natomiast sąd okręgowy tworzy się dla obszaru właściwości co najmniej

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 ze sprost. i zm.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>, (dostęp: 12.09.2019).

dwóch sądów rejonowych, a sąd apelacyjny dla obszarów apelacji co najmniej dwóch sądów okręgowych. Zgodnie z ustawą sąd rejonowy, którego organami są prezes sądu i dyrektor sądu, dzieli się na wydziały: cywilny – do spraw z zakresu prawa cywilnego; karny – do spraw z zakresu prawa karnego, w tym do spraw o wykroczenia rozpoznawanych w II instancji; rodzinny i nieletnich (sąd rodzinny) – do spraw z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego; pracy (sąd pracy) – do spraw z zakresu prawa pracy oraz ksiąg wieczystych – do prowadzenia ksiąg wieczystych, a także innych spraw cywilnych z zakresu postępowania wieczystoksięgowego. W sądach rejonowych mogą być tworzone (w ich siedzibie lub poza siedzibą) sądy grodzkie jako wydziały zamiejscowe sądów rejonowych. Sądy grodzkie zastąpiły kolegia do spraw wykroczeń, te ostatnie zostały przekształcone w sądy grodzkie w 2001 r. Im powierza się rozpoznawanie m.in. spraw: o wykroczenia w I instancji, wykroczenia skarbowe, a także przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego, pozostałe przestępstwa podlegające rozpoznaniu w postępowaniu przyspieszonym oraz w postępowaniu uproszczonym (Serafin, Szmulik 2010: 34).

Zgodnie z ustawą – Prawo o ustroju sądów powszechnych sądy okręgowe, którego organami są: prezes sądu, kolegium sądu oraz dyrektor sądu, dzielą się na wydziały: cywilny – do rozpoznawania w I instancji spraw cywilnych i rodzinnych oraz do rozpoznawania w II instancji spraw cywilnych oraz spraw należących do właściwości sądów rodzinnych; wydział karny – do spraw z zakresu prawa karnego w I i w II instancji oraz do spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych w I instancji; wydział penitencjarny i nadzoru nad wykonywaniem orzeczeń karnych – do spraw penitencjarnych i nadzoru nad sądowym postępowaniem wykonawczym z zakresu prawa karnego; wydział pracy (sąd pracy) – do spraw z zakresu prawa pracy; wydział ubezpieczeń społecznych (sąd ubezpieczeń społecznych) – do spraw z zakresu ubezpieczeń społecznych oraz wydział gospodarczy – do spraw gospodarczych.

Sądy apelacyjne, których organami są: prezes sądu, kolegium sądu oraz dyrektor sądu, są podzielone na następujące wydziały: cywilny – do rozpoznawania w II instancji spraw z zakresu prawa cywilnego (tych które były uprzednio rozpoznawane przez sądy okręgowe w I instancji), gospodarczego oraz rodzinnego i opiekuńczego; wydział karny – do rozpoznawania w II instancji spraw z zakresu prawa karnego oraz spraw zgodności z prawdą oświadczeń lustracyjnych oraz wydział pracy i ubezpieczeń społecznych – do rozpoznawanych w II instancji spraw z zakresu prawa pracy i ubezpieczeń społecznych.

Na najwyższym szczeblu struktury sądownictwa w Polsce znajduje się Sąd Najwyższy. Nie jest on organem sądownictwa powszechnego i działa bezpośrednio w oparciu o przepisy konstytucyjne i przepisy ustawy o Sądzie Najwyż-

szym, niemniej jednak sprawuje on nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania – jest to tzw. nadzór judykacyjny (art. 183 ust. 1 Konstytucji). Jako najwyższy organ odwoławczy w sądownictwie powszechnym rozpoznaje on skargi nadzwyczajne oraz kasacje. Na czele Sądu Najwyższego stoi Pierwszy Prezes SN, dalej Prezesi poszczególnych izb (w zależności od rozpoznawanych środków odwoławczych): Izby Cywilnej, Izby Karnej, Izby Pracy i Ubezpieczeń Społecznych, Izby Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych (do rozpoznawania między innymi skargi nadzwyczajnej; Izba ta oraz środek odwoławczy zostały wprowadzone na mocy nowelizacji ustawy o Sądzie Najwyższym z 2018 r.) oraz Izby Dyscyplinarnej (wprowadzonej również na mocy wspomnianej nowelizacji), a także Zgromadzenie Ogólne SN. Sąd Najwyższy posiada znacznie szersze oraz równie istotne dla porządku prawnego kompetencje niż te wcześniej opisane, jednak nie pozostają one w bezpośrednim związku z organizacją sądownictwa powszechnego. Prawodawca zapisał, że w zależności od potrzeb w sądach mogą być tworzone wydziały inne niż wyżej wymienione z uwzględnieniem rodzaju i liczby spraw wpływających do sądu, liczby sędziów i ilości sądów w obszarze właściwości, a także dla zapewnienia prawidłowego wykonania czynności nadzorczych. Tworzy je i znosi Minister Sprawiedliwości w drodze zarządzenia (Serafin, Szmulik 2010: 38).

Z uwagi na instancyjną strukturę sądownictwa powszechnego kilka słów należy wspomnieć na temat specyfiki postępowania przed sądami. Art. 78 Konstytucji RP z 1997 r. mówi, iż *każda ze stron postępowania ma prawo do zaskarżenia orzeczeń i decyzji wydanych w I instancji*⁵. Postępowanie odwoławcze stanowi element demokratycznego państwa prawa. Można wyróżnić dwa podstawowe kategorie środków odwoławczych w Polsce: kasację oraz apelację. Kontroli kasacyjnej podlegają wyłącznie ustalenia prawne. Sąd kasacyjny nie prowadzi postępowania dowodowego i opiera się na ustaleniach sądu I instancji. Sąd wyższej instancji nie orzeka co do istoty sprawy, a wyłącznie uchyla zaskarżone orzeczenie (łacińskie *cassatio* oznacza „zniszczenie”, „zmianę”) i przekazuje sprawę sądowi niższej instancji do ponownego rozpoznania (Morawski 2001: 201). Postępowanie apelacyjne obejmuje natomiast również ustalenia faktyczne i prawne. Postępowanie apelacyjne stanowi powtórzenie postępowania przed sądem niższej instancji, obejmuje ono również prowadzenie postępowania dowodowego. Sądy apelacyjne orzekają co do istoty sprawy. Omawiając dokładniej charakterystykę środków odwoławczych w polskim prawodawstwie,

⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. nr 78 poz. 483 ze sprost. i zm.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf>, (dostęp: 12.09.2019).

należy dokonać rozgraniczenia pomiędzy postępowaniem cywilnym a karnym. W sprawach cywilnych zwykłymi środkami odwoławczymi są apelacja i zażalenie. Apelacja służy jako odwołanie od orzeczeń sądów I instancji, natomiast zażalenie stanowi środek odwoławczy, który wnosi się na postanowienia sądu I instancji kończące postępowanie w sprawie oraz na postanowienia sądu I instancji i zarządzenia przewodniczącego wymienione w art. 394 Kodeksu postępowania cywilnego (Muras 2017: 258). Apelację od wyroków sądu rejonowego rozpoznaje sąd okręgowy, a od wyroku sądu okręgowego jako sąd I instancji – sąd apelacyjny. Wśród nadzwyczajnych środków odwoławczych na gruncie prawa cywilnego wyróżnia się: skargę kasacyjną, wznowienie postępowania oraz skargę o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia. W sprawach karnych z kolei zwykłymi środkami odwoławczymi są również apelacja oraz zażalenie lub sprzeciw, natomiast nadzwyczajne środki odwoławcze to kasacja, skarga na wyrok sądu odwoławczego oraz wznowienie postępowania. Co się tyczy apelacji w postępowaniu karnym, to droga prawna jest analogiczna do tej w sprawach cywilnych. Wznowienie postępowania mieści się w kompetencji sądów okręgowych i apelacyjnych, natomiast kasacje rozpoznaje Sąd Najwyższy (dotyczy to również spraw cywilnych).

3. Struktura sądów powszechnych w Niemczech

Z uwagi na federalny ustrój Republiki Federalnej Niemiec należy w pierwszym rzędzie wskazać podstawową zasadę konstytucyjną regulującą całokształt tamtejszego wymiaru sprawiedliwości. Art. 95 ust. 1 Ustawy Zasadniczej Republiki Federalnej Niemiec (*Grundgesetz*) przewiduje powołanie następujących pięciu sądów federalnych działających jako sądy najwyższe poszczególnych pionów niemieckiego sądownictwa: *Bundesgerichtshof* (Trybunału Federalnego), *Bundesverwaltungsgericht* (Federalnego Sądu Administracyjnego), *Bundesfinanzhof* (Federalnego Trybunału Obrachunkowego), *Bundesarbeitsgericht* (Federalnego Sądu Pracy) oraz *Bundessozialgericht* (Federalnego Sądu Socjalnego). Z powyższej regulacji wynika, iż Ustawa Zasadnicza pośrednio przewiduje istnienie pięciu pionów sądownictwa zarówno na poziomie federacji (sądy najwyższe – *oberste Gerichtshöfe*), jak również na poziomie krajów związkowych.

Zgodnie z § 12 niemieckiej ustawy Prawo o ustroju sądów (*Gerichtsverfassungsgesetz* – GVG) sądownictwo powszechne jest w Niemczech sprawowane przez następujące sądy: *Amtsgerichte* (sądy rejonowe – por. Okońska (2017: 3) – więcej na temat ekwiwalentu w języku polskim w następnej części artykułu), sądy krajowe (*Landgerichte*), wyższe sądy krajowe (*Oberlandesgerichte*), Trybunał Federalny (*Bundesgerichtshof* – BGH jako najwyższy sąd

federalny w strukturze sądownictwa powszechnego). Z § 12 Prawa o ustroju sądów wynika, iż co do zasady jedynie wymienione w tym przepisie sądy sprawują wymiar sprawiedliwości w ramach sądownictwa powszechnego (*ordentliche Gerichtsbarkeit*). Tym samym przekazanie zadań dotyczących wymiaru sprawiedliwości w sprawach cywilnych innym sądom lub organom jest niedopuszczalne.

Struktura niemieckiego sądownictwa powszechnego przewiduje cztery poziomy. Sądy rejonowe, sądy krajowe oraz wyższe sądy krajowe stanowią organy krajów związkowych, natomiast sądy federalne (w tym Trybunał Federalny - *Bundesgerichtshof*) są organami federacji (*Bund*) (Okońska 2017: 4).

Inaczej niż w strukturze polskiego sądownictwa powszechnego, art. 101 ust. 2 Ustawy Zasadniczej oraz § 13 Prawo o ustroju sądów dopuszczają istnienie szczególnych sądów cywilnych, tj. utworzonych na mocy ustawy sądów powszechnych orzekających wyłącznie w ściśle określonych sprawach cywilnych. Ze względu na bardzo ograniczony zakres ich kompetencji nie naruszają one przepisów regulujących właściwość sądów cywilnych. Do tej kategorii sądów powszechnych należy np.: *Bundespatentgericht* (Federalny Sąd Patentowy) rozpoznający przede wszystkim sprawy sporne dotyczące patentów, znaków towarowych i wzorów użytkowych. Inne jednostki sądownictwa powszechnego określane zwyczajowo w Niemczech jako sądy, w tym sądy handlowe (*Handelsgerichte*), sądy rodzinne (*Familiengerichte*), sądy ds. rolniczych (*Landwirtschaftsgerichte*) czy sądy ds. żeglugi śródlądowej (*Schiffahrtsgerichte*) stanowią właściwie wydziały (*Kammern*) sądów powszechnych, a nie odrębne sądy.

Na czele sądów powszechnych (*Amtsgerichte*, *Landgerichte* oraz *Oberlandesgerichte*, a także *Bundesgerichtshof*) w Niemczech stoi prezes sądu (*Präsident*). Sądy podzielone są na wydziały (*Kammern*) – w przypadku *Amtsgerichte* oraz *Landgerichte* są to wydział cywilny i karny (*Zivil- und Strafkammer*) oraz izby (*Senate*) – w przypadku *Oberlandesgerichte* oraz *Bundesgerichtshof* – odpowiednio izby cywilne oraz karne (*Zivil- und Strafsenate*). Przewodniczący danych wydziałów tworzą tzw. *Präsidium* (odpowiednik polskiego kolegium), w skład których wchodzi także sędziowie składów orzekających (*Richter der Spruchkörper*). Zgodnie z § 13 niemieckiej ustawy Prawo o ustroju sądów (GVG)

sądownictwo powszechne obejmuje sprawy cywilne (w tym sprawy rodzinne i postępowania niesporne) oraz sprawy karne (Okońska 2017: 3). Wszystkie sprawy cywilne i karne w znaczeniu materialnym są rozpoznawane w pierwszej instancji przez sądy powszechne (Okońska 2017: 19).

Sądy rejonowe (*Amtsgerichte*) rozpoznają sprawy cywilne jedynie w I instancji. Do właściwości rzeczowej sądów rejonowych w sprawach cywilnych należą postępowania, w których wartość przedmiotu sporu nie przekracza 5000 euro oraz – niezależnie od wartości przedmiotu sporu – inne spory wskazane w ustawie, przede wszystkim spory dotyczące roszczeń ze stosunku najmu lokali mieszkalnych oraz postępowania upominawcze (§ 23 GVG). Ponadto sądy rejonowe są właściwe w sprawach rodzinnych oraz – z zastrzeżeniem odmiennych regulacji – w postępowaniu niespornym (§ 23a ust. 1 GVG). W sprawach karnych sądy rejonowe orzekają m.in. jako sądy I instancji co do wszystkich przestępstw zagrożonych karą pozbawienia wolności do 4 lat – zgodnie z kodeksem karnym (*Strafgesetzbuch*) z wyjątkiem spraw o umieszczenie oskarżonego w zakładzie leczenia psychiatrycznego. W sprawach karnych z udziałem nieletnich orzekają tzw. *Jugendgerichte* (sądy dla nieletnich) działające przy *Amtsgerichte*.

Sądy krajowe (*Landgerichte*) orzekają w sprawach cywilnych jako sądy zarówno I, jak i II instancji. W I instancji sądy krajowe są właściwe rzeczowo do rozpoznania wszystkich spraw cywilnych, które nie należą do właściwości sądów rejonowych (§ 71 GVG), tj. w szczególności do rozpoznania spraw, w których wartość przedmiotu sporu przekracza 5000 euro. Jako sądy II instancji sądy krajowe rozpoznają apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć *Amtsgerichte*, jeżeli nie należą one do kompetencji wyższego sądu krajowego (§ 72 ust. 1 GVG), jak np. w sprawach rodzinnych. W sprawach karnych orzekają co do przestępstw przewidzianych przez *Strafprozessordnung* (kodeks postępowania karnego) oraz jako sądy II instancji od orzeczeń *Amtsgerichte*.

Wyższe sądy krajowe (*Oberlandesgerichte*) w sprawach cywilnych orzekają jedynie w II instancji, rozpoznając apelacje i zażalenia od rozstrzygnięć *Amtsgerichte* w sprawach niespornych oraz od rozstrzygnięć sądów krajowych (§ 119 ust. 1 GVG). W sprawach karnych niemieckie prawo karne (materialne, jak i procesowe) przewidziało wyczerpującą i długą listę przestępstw, co do których wyłączną właściwość mają *Oberlandesgerichte*; są to m.in. zabójstwo, rozbój, wymuszenia czy przestępstwa przeciwko bezpieczeństwu publicznemu. *Bundesgerichtshof* (Trybunał Federalny bądź Federalny Sąd Najwyższy) rozpoznaje apelacje oraz *Revisionen* (tutaj: odpowiednik kasacji w polskim prawie procesowym) jako środki odwoławcze, ale tylko gdy przewidziane są one przez odpowiednie przepisy prawa cywilnego bądź karnego.

Środkami odwoławczymi (*Rechtsmittel*) przewidzianymi niemieckim prawem w sprawach cywilnych (zgodnie z niemieckim kodeksem postępowania cywilnego: *ZPO- Zivilprozessordnung*) są:

apelacja (*Berufung*), (*Revision*), odpowiadająca skardze kasacyjnej w polskim prawie, zażalenie na niedopuszczenie środka odwoławczego (*Nichtzulassungs-Beschwerde*), natychmiastowe zażalenie (*sofortige Beschwerde*) i zażalenie prawne (*Rechtsbeschwerde*) (por. Dąbrowski 2017: 16-17).

Tok instancji w postępowaniu cywilnym jest co do zasady trójstopniowy i w istocie w każdym postępowaniu otwarty aż do *Revision*. Postępowanie karne jest zasadniczo dwuinstancyjne. W sprawach karnych w przypadku zażalenia wyroku wydanego przez *Amtsgericht* zazwyczaj stosowanym środkiem odwoławczym jest apelacja (*Berufung*) do sądu krajowego (§ 312 Kodeksu postępowania karnego [*Strafprozessordnung*], gdzie apelację rozpoznaje tak zwany „mały wydział karny” (*kleine Strafkammer*). Istnieje możliwość wniesienia kasacji (*Revision*), będącej ograniczonym do kwestii prawnych środkiem odwoławczym od wszystkich wyroków sądów I instancji – zarówno sądu krajowego, jak i wyższego sądu krajowego (§ 333 StPO). Trybunał Federalny jest „instancją kasacyjną” (*Revisionsinstanz*) od wyroków wyższego sądu krajowego i „większych wydziałów” (*Großkammern*) karnych sądu krajowego (§ 135 ust. 1 GVG).

4. Wykaz wybranych pojęć z zakresu sądownictwa powszechnego w Polsce i w Niemczech wraz z ich odpowiednimi ekwiwalentami w języku polskim i niemieckim

Poniższy wykaz stanowi zestawienie pojęć występujących w artykule, jednakże ograniczają się one do problematycznych (z uwagi na ich przekładalność) terminów prawnych z zakresu sądownictwa powszechnego, tzn. takich, które nie posiadają swoich odpowiedników w jednym z omawianych systemów prawnych bądź wykazujących więcej niż jeden ekwiwalent.

Tabela 1. Sądownictwo powszechne w Polsce

PL	DE
apelacja (jako środek odwoławczy)	<i>Berufung</i> f Pl. -en (Kilian, Kilian 2002: 11) (<i>eins der Rechtsmittel</i>), określenie „ <i>Appellation</i> ” nie funkcjonuje już raczej we współczesnym niemieckim języku prawnym i prawniczym, z wyjątkiem niemieckojęzycznej części Szwajcarii ^a
Izba (Sądu Najwyższego)	<i>Kammer</i> Pl. -n (Kilian, Kilian 2002: 108) f (<i>des Obersten Gerichts</i>)
Izba Kontroli Nadzwyczajnej i Spraw Publicznych	<i>Kammer für Außerordentliche Kontrolle und Öffentliche Angelegenheiten</i> (własna propozycja tłumaczenia)
kasacja	<i>Kassation</i> f Pl. -en. Termin ten używany jest w niemieckim języku prawnym i prawniczym wyłącznie w odniesieniu do zagranicznych systemów prawnych; odpowiednikiem kasacji na gruncie prawa niemieckiego jest <i>Revision</i> (por. Weber 2017: 746)
kolegium ds. wykroczeń	<i>Kollegium</i> n (Pl. <i>Kollegien</i>) für Ordnungswidrigkeiten (Kilian, Kilian 2002: 121)
sąd apelacyjny	<i>Berufungsgericht</i> n (Tuora-Schwierskott 2013: 264) – nie tłumaczy się go jako <i>Landgericht</i> ani jako <i>Oberlandesgericht</i>
sąd grodzki (jako wydział sądu rejonowego)	<i>Gerichtsabteilung für Ordnungswidrigkeiten</i> (własna propozycja tłumaczenia). Nie istnieje jedno powszechnie przyjęte tłumaczenie tego terminu ^b
Sąd Najwyższy	<i>Das Oberste Gericht</i> (takie określenie funkcjonuje w powszechnym użyciu, nie budzi wątpliwości tłumaczeniowych)
sąd okręgowy	<i>Bezirksgericht</i> n (nie tłumaczmy go jako <i>Landgericht</i> ani jako <i>Oberlandesgericht</i>) ^c
sąd rejonowy	<i>Kreisgericht</i> n ^d - takie określenie występuje w przytoczonym w przypisie niemieckojęzycznym opracowaniu dotyczącym sądownictwa powszechnego w Polsce, jednakże w polskich opracowaniach dotyczących sądownictwa powszechnego w Niemczech oraz polskich opracowaniach słownikowych można spotkać się z określeniem <i>Amtgericht</i> (por. Kilian, Kilian 2002: 319), co prowadzi do niespójności leksykalnej: wybór pozostawia się tłumaczowi
wydział sądu (np. cywilny, karny)	<i>Abteilung</i> n (Pl. -en), np. <i>Abteilung für Zivil-, und Strafsachen</i> . Takie tłumaczenie jest powszechnie przyjęte w polskich opracowaniach słownikowych języka prawniczego. Określenia „ <i>Kammer</i> ” używa się w stosunku do wydziałów sądów niemieckich oraz izb Sądu Najwyższego

^a Por. Duden, słownik języka niemieckiego, wersja online, <https://www.duden.de/rechtschreibung/Appellation>, (dostęp: 14.09.2019).

^b Por. Kubacki A.D. (2007/2008): „Wybrane problemy przekładu niemieckich i polskich dokumentów z zakresu prawa spadkowego”. *Rocznik Przekładoznawczy, Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/RP/article/view/RP.2008.008>, (dostęp: 14.09.2019).

^c Por. Gerichtsorganisation der Mitgliedstaaten – Polen, https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-pl-de.do?member=1, (dostęp: 14.09.2019).

^d Ibid.

Tabela 2. Sądownictwo powszechne w Niemczech

<i>Amtsgericht</i> n (Pl. -e)	sąd rejonowy ^a - nie jest on w pełni odpowiednikiem polskiego sądu rejonowego, jednakże takie określenie stosowane jest w polskich opracowaniach dotyczących niemieckiego systemu sądownictwa oraz w słownikach (patrz: część 3 nt. struktury sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Berufung</i> n (Pl. -en)	apelacja (jako jeden z środków odwoławczych). Odwołanie obejmujące więcej instrumentów prawa procesowego należy przetłumaczyć jako „ <i>Rechtsmittel</i> n (-)” (patrz: komentarz dotyczący „apelacji” w Tabeli 1)
<i>Bund</i> m (ohne Plural)	związek landów/federacja. Takie tłumaczenie jest powszechnie przyjęte w polskich opracowaniach słownikowych języka prawniczego i nie budzi wątpliwości tłumaczeniowych
<i>Bundesgerichtshof</i> m	Trybunał Federalny/Federalny Sąd Najwyższy (patrz: Struktura sądów powszechnych w Niemczech w części 3)
<i>Kammer</i> f (Pl. -n)	wydział/izba sądu (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Landgericht</i> n (Pl. -e)	sąd krajowy – jako jeden z rodzajów sądów powszechnych w Niemczech (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Nichtzulassungsbeschwerde</i> f (Pl.-n)	zażalenie na niedopuszczenie środka odwoławczego: nie istnieje taka instytucja w polskim prawie procesowym (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Oberlandesgericht</i> n (Pl. -e)	wyższy sąd krajowy – jako jeden z rodzajów sądów powszechnych w Niemczech (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Rechtsmittel</i> n (-)	środek odwoławczy (Kilian, Kilian 2002: 213)
<i>Rechtsbeschwerde</i> f (Pl. -n)	zażalenie oparte na zarzucie naruszenia prawa formalnego lub materialnego (Kilian, Kilian 2002: 569)
<i>Revision</i> f (Pl. -en)	kasacja; nie tłumaczymy jako „rewizja”, określenie takie nie funkcjonuje w polskim języku prawnym oraz prawniczym na oznaczenie środka odwoławczego (patrz: komentarz dot. „kasacji” w Tabeli 1)
<i>Senat</i> m (Pl. -e)	izba: w znaczeniu jednostki organizacyjnej sądów wyższej instancji np. <i>Oberlandesgericht</i> czy <i>Bundesgerichtshof</i> (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)
<i>Sofortige Beschwerde</i>	tutaj: „natychmiastowe zażalenie”; nie istnieje taka instytucja w polskim prawie procesowym (patrz: część 3 Struktura sądów powszechnych w Niemczech)

^a Por. Dąbrowski M. (2017): *Dostęp do apelacji i zakres kognicji sądu odwoławczego w postępowaniu cywilnym w Polsce na tle rozwiązań w innych państwach Unii Europejskiej – Austria, Niemcy i Szwajcaria*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, a także Okońska A. (2017): *Zakres kognicji sądów powszechnych w Niemczech*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, (dostęp: 14.09.2019).

5. Podsumowanie

Struktura sądów powszechnych w Polsce i w Niemczech wykazuje wiele analogii; polska tradycja prawodawcza wiele zaczerpnęła z niemieckich rozwiązań. Podobieństwo pojęciowe jest znaczącym ułatwieniem dla tłumaczy tekstów prawnych i prawniczych. Nie zawsze jednak dane wyrażenie z przedstawionego wyżej zakresu znajduje swój pełny ekwiwalent w drugim języku. W przypadku tekstów zawierających pojęcia dotyczące sądów powszechnych istnieje duże ryzyko, że tłumacząc je, pójdziemy na skróty, kierując się fałszywymi analogiami. Dogłębne prześledzenie struktury sądownictwa w Polsce i w Niemczech, połączone z językową analizą porównawczą pozwoli na wyeliminowanie w tłumaczeniu błędów bądź nieścisłości; słownictwo z zakresu sądownictwa powszechnego pojawia się niezwykle często, w szczególności w codziennej praktyce tłumacza – konfrontacja z wymiarem sprawiedliwości należy bowiem do powszechnych sytuacji, w jakich znajdują się zwykli obywatele.

BIBLIOGRAFIA

- Dąbrowski M. (2017) *Dostęp do apelacji i zakres kognicji sądu odwoławczego w postępowaniu cywilnym w Polsce na tle rozwiązań w innych państwach Unii Europejskiej – Austria, Niemcy i Szwajcaria*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, <https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/D%C4%85browski-M-Dost%C4%99p-do-apelacji-i-zakres-kognicji-s%C4%85duodwo%C5%82awczego-w-post.-cywilnym-w-Polsce-na-tle-rozwi%C4%85za%C5%84-w-innych-pa%C5%84stwach-UE-Austria-Niemcy-i-Szwajcaria.pdf> (dostęp: 14.09.2019).
- Duden, słownik języka niemieckiego, wersja online, <https://www.duden.de/rechtschreibung/Appellation> (dostęp: 14.09.2019).
- Gerichtsorganisation der Mitgliedstaaten – Polen, https://e-justice.europa.eu/content_judicial_systems_in_member_states-16-pl-de.do?member=1 (dostęp: 14.09.2019).
- Gerichtsverfassungsgesetz (GVG), <https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/BJNR005130950.html> (dostęp: 14.09.2019).
- Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/GG.pdf> (dostęp: 10.09.2019).
- Heike S., Funk-Bauer G. (2009) *Einführung in das deutsche Recht und die deutsche Rechtssprache*. Basel: C.H. Beck, Helbing Lichtenhahn.
- Kilian A., Kilian A. (2002) *Słownik języka prawniczego i ekonomicznego. Polsko-niemiecki*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. poz. 483 ze sprost. i zm.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970780483/U/D19970483Lj.pdf> (dostęp: 10.09.2019).
- Kozieja-Dachterska A. (2006) *Großwörterbuch der Wirtschafts- und Rechtssprache. Band I Niemiecko-polski wielki słownik prawa i gospodarki. Tom I*. Warszawa: C.H. Beck.

- Kubacki A. D. (2007/2008): „Wybrane problemy przekładu niemieckich i polskich dokumentów z zakresu prawa spadkowego”. *Rocznik Przekładoznawczy. Studia nad teorią, praktyką i dydaktyką przekładu*, 118-126, <https://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/RP/article/view/RP.2008.008> (dostęp: 14.09.2019).
- Morawski L. (2001) *Wstęp do prawoznawstwa*. Toruń: TNOiK – Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania. „Dom Organizatora”
- Muras Z. (2017) *Podstawy prawa*, wydanie 4. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Okońska A. (2017): *Zakres kognicji sądów powszechnych w Niemczech*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2018/08/jednostr._IWS_Oko%C5%84ska-A._Kognicja-s%C4%85d%C3%B3w_Niemcy.pdf (dostęp: 13.09.2019).
- Piebiak Ł. (2012) *Wymiar sprawiedliwości w UE i krajach Partnerstwa Wschodniego*. Warszawa: Kwartalnik Stowarzyszenia Sędziów Iustitia, Wydawnictwo C.H. Beck.
- Serafin S., Szmulik B. (2010) *Organy ochrony prawnej RP*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Siemaszko A. (2006) *Wymiar sprawiedliwości w Europie. Polska na tle wybranych krajów*. Warszawa. Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości
- Słownik polsko-niemiecki, <http://www.slovník-polsko-niemiecki.eu/woerterbuch/recht/glossar/7,,,PL,PL,.html> (dostęp: 14.09.2019).
- Strafprozessordnung, <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (dostęp: 14.09.2019).
- Tuora-Schwierskott E. (2013) *Niemiecki język prawniczy w 40 lekcjach. Deutsche juristische Fachsprache in 40 Lektionen*. Warszawa, C.H. Beck.
- Ustawa - Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. 2001 Nr 98, poz. 1070 ze zm.), <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20010981070/U/D20011070Lj.pdf> (dostęp: 12.09.2019).
- Weber K. (2017) *Creifelds. Rechtswörterbuch*. München: C.H. Beck.
- Zivilprozessordnung, Form der Urteilsverkündung, <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/311.html> (dostęp: 10.09.2019).

SUMMARY

This article outlines the structure of common courts in Poland and Germany. Knowledge of the functioning of the justice system and its related terminology play a significant role, especially in certified translation; translators and adepts should acquire this knowledge in order to avoid misunderstandings or to use appropriate equivalents. The Polish legislation (also in the field of the judiciary and the judicial procedure) is largely based on German models, however, due to a constitutional difference in terms of territorial authority between the Republic of Poland and the Federal Republic of Germany there is a high probability of not applying the correct terms. These differences are expounded in the introduction to this article, the next two parts focus on presenting the structure of common courts in both countries. The third part is a list of problematic terms and terminology together with their translation into a given language. The last part of the article summarizes the outlined issues.

Keywords: Common judiciary, federation, Germany, language of law, Poland, translation practice, unitary state

***Albert Guziak**, doktorant w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu Warszawskiego, absolwent Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, kierunku prawa europejskiego, a także germanistyki oraz romanistyki Wydziału Neofilologii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Ukończył roczny kurs dokształcający Szkoły Prawa Niemieckiego prowadzonej przez Wydział Prawa i Administracji UAM w Poznaniu we współpracy z Uniwersytetem Europejskim Viadrina we Frankfurcie nad Odrą.*